

DAWID MAKOWSKI

Akademia Katolicka w Warszawie – Collegium Bobolanum

<https://orcid.org/0009-0003-6007-0393>

d.makowski472@gmail.com

EMANUEL KWIATKOWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0009-0009-5217-978X

emanuel.kwiatkowski@gmail.com

Związek officium exorcistarum z ministerium catechistarum

List papieża Franciszka *Antiquum ministerium* w historycznym kontekście posług kościelnych

1. Powstanie i rozwój święceń egzorcystatu – 2. Urząd katechisty – nowa posługa Kościoła? – 3. Związek między tekstami obrzędów

Sobór Watykański II (1962–1965), który znacząco wpłynął na późniejszą odnowę liturgii, mimo że nie podjął żadnej decyzji w kwestii odnowy posług liturgicznych, rozumianych jeszcze jako święcenia niższe (łac. *ordinibus minoribus*), stał się miejscem dyskusji na temat wprowadzenia do życia Kościoła nowej posługi – urzędu katechistatu (łac. *officium catechistarum*)¹. Nic w tym dziwnego, zważywszy na fakt, że tak naprawdę wiele regionów kościelnych (zwłaszcza misyjnych) miało przez lata kontakt z wiarą jedynie dzięki nauczaniom głoszonym przez świeckich katechistów, wykonujących swoje posłannictwo w zastępstwie nieobec-

¹ Odzwierciedlenie tego znajduje się w soborowym Dekrecie o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes* z 7 grudnia 1965 r., w którym ojcowie soborowi zawarli wzmiankę o tym, iż misja katechistów jest bardzo istotna oraz potrzebna. Zob. AG nr 17.

nych kapłanów². W tym celu *Stolica Apostolska* w wydanej 13 listopada 1997 r. *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* wskazała na potrzebę poprawnego zauważenia roli świeckich w Kościele³. Jeżeli więc mówi się o ich posłudze w Kościele, rozumianej jako wypełnianie urzędu, ma się na myśli włączenie ich do grona lektorów, akolitów lub katechistów⁴.

Niniejszy artykuł jest poświęcony zagadnieniu historyczno-teologicznemu, dotyczącemu związku obecnej posługi katechisty z dawnym święceniem egzorcystatu (łac. *officium exorcistarum*). Ten stopień hierarchii święceń istniał w Kościele powszechnym do 15 sierpnia 1972 r., kiedy papież Paweł VI († 1978) zmodyfikował dyscyplinę kościelną względem święceń niższych, pozostawiając przy istnieniu tylko dwa spośród nich (lektorat i akolitat), które zyskały wówczas nową nazwę, gdyż są posługami przyjmowanymi w obrzędzie ustanowienia⁵. Wydaje się jednak, że owa „antyczna posługa” katechisty ma bardzo wiele wspólnego ze święceniami egzorcystatu, tak iż konieczne jest wyjaśnienie związku pomiędzy tymi urządami, co zostanie ukazane na podstawie analizy tekstów źródłowych najstarszych wzmianek o posłudze egzorcysty oraz kontekst teologiczny powstania nowej posługi w Kościele. Dla przejrzystości lektury tekst artykułu został podzielony na trzy części tematyczne. Pierwsza z nich dotyczy zagadnienia powstania i rozwoju święceń egzorcystatu. Druga natomiast odnosi się do posługi katechisty⁶. Trzecia stanowi próbę ukazania związku jednej posługi z drugą

² Szeroko na ten temat – zob. Joseph-Roger de Benoist. 1970. „Catéchistes africains”. *La Maison-Dieu* 102: 109.

³ *Congregatio pro Clericis, Congregatio de Culto Divino et Disciplina Sacramentorum et aliae*. 1997. *Instructio de quibusdam quaestionibus circa Fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*. Roma, 4.

⁴ CIC/83, 230 § 1. Treść tego kanonu uległa zmianie w 2021 r., kiedy papież Franciszek powołał do istnienia kolejną posługę kościoła – katechistat. Zob. Francesco. 2021. *Lettera Apostolica in forma di „Motu Proprio” Antiquum Ministerium con la quale si istituisce il ministero di catechista*. Roma, 8. Mówi się tutaj o urządzie, którego przymiotami są: konkretne zadanie związane z przyjęciem danej posługi, obiektywna stałość, powstanie na mocy rozkazu Bożego lub kościelnego oraz cel duchowy. Zob. Libero Gerosa. 1999. *Prawo Kościoła*. Tłum. Ireneusz Pękalski. Poznań: Pallottinum, 327. Szeroko na temat terminologii dotyczącej rzeczywistości służby kościelnej – zob. Dawid Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*. Kraków: Miles, 23–27; Marian Rusiecki. 1983. „Problem posoborowej dyskusji nad urzędem w Kościele”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 36 (4): 321–329; Mieczysław Ożorowski. 2004. „Urząd i posługa w Kościele”. *Studia Teologiczne* 22: 15–25.

⁵ Szeroko na temat tej reformy – zob. Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 81–94.

⁶ Już na wstępie trzeba zaznaczyć, że uwaga artykułu skupia się na obrzędzie nietypowym, gdyż *Stolica Apostolska* nie opublikowała do dziś „Wprowadzenia” do obrzędu, wysyłając jednak pewne objaśnienia do Przewodniczących Konferencji Episkopatów. Przez to mówi się o posłudze istniejącej *de iure*, która oficjalnie nie może być jeszcze udzielana w Polsce, gdyż Konferencja Episkopatu Polski nie uzyskała *recognitio* Stolicy Apostolskiej odnośnie do swego dekretu na temat wieku i przymiotu kandydatów.

na zasadzie porównania wybranych elementów, wchodzących w ogólne pojęcie „urzędu” kościelnego (łac. *officio ecclesiastico*).

1. Powstanie i rozwój święceń egzorcystatu

Ostatnie wydanie *Pontyfikału Rzymskiego* sprzed reformy liturgicznej, opublikowane za pontyfikatu papieża Jana XIII († 1963), podawało wśród święceń niższych także obrzęd wyświęcenia kogoś na egzorcystę⁷. Dawne prawo kanoniczne, z 1917 r., wymieniało bowiem dwie grupy duchowieństwa: niższą i wyższą⁸. Wówczas za Tomaszem z Akwinu († 1270) uznawano, że „wyższymi” są te, które mają większy związek z sakramentem ołtarza, podczas gdy „niższymi” te, które raczej aż tak ścisłego powiązania z nim nie mają: „święcenia są przede wszystkim ustanawiane dla sakramentu Eucharystii, a inne funkcje wynikają z tego w sposób pochodny”⁹. Wówczas ten związek miały uwidaczniać przedmioty przekazywane wyświęcanym, od czego – w przypadku święceń wyższych – odszedł papież Pius XII († 1958), który wskazał na to, iż materią święceń wyższych jest nałożenie dłoni, tak iż zmieniono podejście do tego, o czym dawniej uczył Doktor Anielski, wskazujący przy tym na przedmioty przekazywane podczas święceń, mające ukazywać „rangę” danego urzędu, tworząc przy tym ich gradacje pod względem ich podporządkowania sakramentowi Eucharystii¹⁰.

W tej hierarchii na trzecim miejscu był umiejscowiony urząd egzorcysty, poprzedzający święcenie akolitu i następujący po święceniu lektoratu¹¹. Mówiąc tu o urzędzie czy też święceniu, ma się na uwadze okres od V w., kiedy wszystkie

⁷ *Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*. 2008. Red. Sodi Manlio, Toniolo Alessandro, 23. Città del Vaticano.

⁸ Do grupy niższej należały: ostiariat, lektorat, egzorcystat i akoliat. Do grupy wyższej należały: subdiakoniat, diakonat i prezbiterat. Władysław Szafrński. 1959. „Święcenia w prawie kanonicznym”. *Prawo Kanoniczne* 2 (3–4): 243. Należy przy tym pamiętać, że święcenie subdiakonatu znalazło się w tej grupie dopiero w XII w. Szeroko na ten temat – zob. Dawid Makowski. 2024. „From *ordines minores* to *ordines maiores*. The development of the ordination of the subdiaconate by the XIII century”. *Ephemerides Liturgicae* 138 (2): 214–229.

⁹ Thomas de Aquino. 1882. *Supplementum tertiae partis Summæ Theologiæ Angelici Doctoris Sancti Thomæ Aquinatis. W Opera Omnia*. Red. Thomæ de Vio Caietani, 68. Roma: Typographia Polyglotta (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

¹⁰ Karol Litawa. 2019. „Nałożenie rąk w sakramencie święceń od X wieku do Vaticanum II”. *Roczniki Teologiczne* 66 (8): 56. Szeroko na temat instrumentów przekazywanych podczas święceń – zob. Angelo Lameri. 1998. *La „Traditio Instrumentorum” e delle insegne nei riti di ordinazione. Studio storico-liturgico*. Roma: Edizioni Liturgiche, 37–122.

¹¹ Edward Górski. 1954. *Święcenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezji Sandomierz, 30–34.

kościelne posługi zostały sklerykalizowane¹². Wtedy też na pewno już istniał egzorcystat, który został niejako pozbawiony swojej pierwotnej roli, gdyż podczas pontyfikatu papieża Innocentego I († 417) stwierdzono, że egzorcyzmów winni dokonywać tylko niektórzy duchowni, raczej wyższych aniżeli niższych święceń¹³. Ten stan utrzymał się w Kościele do XX w. i został oficjalnie wyrażony w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r.:

Nikt, kto posiada władzę egzorcyzmowania, nie może legalnie przeprowadzać egzorcyzmów na opętanych, chyba że uzyskał szczególne i wyraźne pozwolenie od Ordynariusza. To pozwolenie powinno być udzielane przez Ordynariusza jedynie kapłanowi odznaczającemu się pobożnością, roztropnością i nienagannością życia¹⁴.

Dotychczas uważano powszechnie, iż stopień ten nie niesie za sobą niczego szczególnego, tak iż pozostała z niego sama nazwa¹⁵. Nic więc dziwnego, że komisja *Consilium*, zajmując się po II Soborze Watykańskim recepcją jego postanowień i wprowadzeniem reformy liturgicznej w życie, prawie w ogóle nie myślała o tym, by ten stopień w Kościele zachować¹⁶.

Nie było tak jednak wcześniej, a więc przynajmniej od III do początku V w.¹⁷ Pierwsze wzmianki o egzorcystacie, podobnie jak i o innych stopniach niższych, będących pochodzenia kościelnego, są trudne do ustalenia, mimo że w przypadku omawianej posługi można dopatrywać się jej obecności już w Piśmie Świętym – choć tam była związana z darem uzdrawiania, a więc stanowiła czynność wynikającą z posiadania charyzmatu (por. Mt 10,1.8; Mk 3,14-15; Łk 9,1; Dz 5,16; 19,12). Przyjmuje się więc, że w czasach apostołskich nie istniał urząd egzorcystatu, lecz jedynie pewna misja, przeznaczona dla tych, którzy otrzymali dar uzdalniający ich

¹² Kenan B. Osborne. 1989. *Priesthood. A History of the Ordination Ministry in the Roman Catholic Church*. New Jersey: Paulist Press, 198.

¹³ Bernard Botte. 1988. *From silence to participation. An Insider's View of Liturgical Renewal*. Washington: The Pastoral Press, 140.

¹⁴ CIC/17, 1151 (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

¹⁵ Joseph Lécuyer. 1959. *What is a priest?*. New York: Hawthorn Books, 76; Hieronim Powodowski. 2022. *Liturgia czyli opisanie Mszy Świętej i jej obrzędów*. Tłum. Dawid Makowski. Kraków: Miles, 114.

¹⁶ Annibale Bugnini. 1990. *The Reform of the Liturgy (1948–1975)*. Collegeville: The Liturgical Press, 728.

¹⁷ Za datę graniczną dotyczącą bardzo pewnej obecności posługi egzorcystatów w Kościele przyjmuje się 250 r., w którym papież Korneliusz († 253) wzmiankował o obecności ich pośród sług Kościoła w Rzymie. Daniel G. Van Slyke. 2011. „Consecration to the Office of Acolyte: An Historical Perspective”. *Usus Antiquior* 2 (2): 90.

do uzdrawiania ludzi¹⁸. Prawdopodobnie taki stan rzeczy przetrwał do trzeciego stulecia¹⁹. Pytanie, jakie należałoby tu postawić, dotyczyłoby kwestii przewodniczącego obrzędu modlitwy nad katechumenami w czasie poapostolskim, które to zadanie pełnili potem egzorcyści²⁰. Wiadomo jednak, że świeccy dokonywali wówczas egzorcyzmów²¹. Wynikało to z przeświadczenia, iż posługę pełni się na mocy otrzymanego charyzmatu, a nie specjalnego ustanowienia, o czym następująco napisał Ireneusz z Lyonu († 202):

Na podstawie tego argumentują ci, którzy są od Szymona i Karpokratesa, oraz inni, którzy są uważani za działających cuda: nie w mocy Boga, ani w prawdzie, ani nie czynią tego dla dobra ludzi, ale dla zguby i błędu, przez magiczne oszustwa i wszelkie inne oszustwa, bardziej szkodząc, niż przynosząc jedność tym, którzy im wierzą, ponieważ ich zwodzą²².

Podobnie pisał o tym Orygenes († 254), wskazujący na to, iż zadanie egzorcyzmowania spełniali wierni – także świeccy – cechujący się mocną i ustabilizowaną wiarą:

Następnie Celsus, poruszony nieznaną mi przyczyną, powiedział, że chrześcijanie zdają się mieć moc, którą posiadają dzięki imionom pewnych demonów i zaklęciom, sugerując, że robią to samo, co ci, którzy u nas zaklinają i wypędzają demony. W tym wyrażnie nas oskarża. Nie wydaje mi się bowiem, aby mieli moc dzięki takim zaklęciom, lecz przez wypowiedanie imienia Jezusa i recytowanie Ewangelii: to bowiem często wypędzało demony z ludzi, zwłaszcza gdy ci, którzy recytują, robią to z czystym sercem i pełną wiarą²³.

¹⁸ Franz Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*. Rom: In Commission der Herder'schen Verlagshandlung zu Freiburg im Breisgau und der Buchhandlung Spithöver zu Rom, 114.

¹⁹ Piotr Towarek. 2007. „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcyisty w Kościele”. *Studia Elbląskie* 8: 113.

²⁰ Piotr Hemperek. 1973 „Reforma święceń niższych i subdiakonatu”. *Prawo Kanoniczne* 16 (3–4): 214. Szeroko na temat starożytnego katechumenatu – zob. Marcin Wysocki. 2011. *Katechumenat i inicjacja chrześcijańska w Afryce Rzymskiej w II i III wieku. W Katechumenat i inicjacja chrześcijańska w Kościele starożytnym*. Red. Franciszek Drączkowski i in., 75–96. Lublin: Polihymnia.

²¹ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 115.

²² Iræneus. 1857. *Contra Hæreses*. W *Patrologia Græca*. T. 7/1. Red. Jacques-Paul Migne, 324. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

²³ Origenes. 1857. *Contra Celsum*. W *Patrologia Græca*. T. 11. Red. Jacques-Paul Migne, 665. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

Wynikało to prawdopodobnie z tego, iż, po pierwsze, w tamtym czasie nie było znane takie święcenie, a po drugie – wszyscy chrześcijanie na swój sposób toczyli walkę ze złym duchem²⁴. Tak pisał o tym Justyn Męczennik († 165):

Wielu opętanych przez demony na całym świecie i w waszym mieście, wielu z naszych chrześcijan, gdy wzywali imienia Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego pod Poncjuszem Piłatem, ozdrowieli, choć nie zostali uzdrowieni przez innych zaklinaczy, czarowników i magów, i nadal uzdrawiają, łamiąc i wypędzając demony, które trzymają ludzi²⁵.

Klemens I († 101) wyjaśniał to w ten sposób, iż władzę nad złymi duchami mają ci chrześcijanie, którzy zachowują nieskazitelność, tzn. nie są pobrudzeni grzechem:

W obecnych czasach, obmyci w wiecznym strumieniu, źródle lub nawet morzu, w trzykrotnie błogosławionym wezwaniu, nie tylko będziecie mogli wypędzić ukrywające się w was duchy, ale sami, nie grzesząc więcej i wierząc niezachwianie w Boga, wypędzicie złe duchy innych, okrutne demony i ciężkie choroby. I czasami, gdy tylko na was spojrzą, uciekną. Rozpoznają bowiem tych, którzy oddali się Bogu. Dlatego, szanując ich i bojąc się, uciekają, jak to widzieliście wczoraj, kiedy po przemówieniu, odmówiłem modlitwę za tych, którzy cierpieli na choroby, a wówczas demony krzyczały z powodu szacunku wobec świętości i nie mogły wytrzymać nawet przez krótki czas²⁶.

W ten sposób należy uznać, że służba na mocy otrzymanego charyzmatu uzdrawiania, nie stanowiła początkowo żadnego stopnia hierarchicznego²⁷.

Ta sytuacja uległa zmianie na początku III w., kiedy chrześcijaństwo znacznie się powiększyło i coraz częściej pojawiało się ryzyko dokonywania egzorcyzmów przez osoby, które sobie uzurpowały do tego prawo²⁸. Być może właśnie dlate-

²⁴ Górski. 1954. *Święcenia niższe i wyższe*, 30.

²⁵ Iustinus. 1857. *Apologia Secunda*. W *Patrologia Graeca*. T. 6. Red. Jacques-Paul Migne, 454–455. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

²⁶ Clemens I. 1857. *Homiliae*. W *Patrologia Graeca*. T. 2. Red. Jacques-Paul Migne, 256. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

²⁷ Towarek. 2007. „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcyisty w Kościele”, 113; Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 117–118.

²⁸ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 119.

go w tzw. Tradycji apostołskiej znajduje się interesujące zdanie: „Jeśli ktoś mówi: otrzymałem łaskę uzdrowienia w objawieniu, nie zostanie na niego nałożona ręka. Sama rzecz bowiem ujawni, czy mówił prawdę”²⁹. Ważnym tu jest jednak nie tyle brak nałożenia rąk, ale sformułowanie świadczące o tym, że wówczas posiadanie charyzmatu weryfikowano w praktyce³⁰. Być może zwracano uwagę na formę dokonywania tego obrzędu przez człowieka, który posiadał taki charyzmat, tak iż odróżniano magików od prawdziwych egzorcystów³¹. Choć troska o powierzanie tej służby właściwej osobie towarzyszyła Kościołowi przynajmniej od czasów Klemensa I († 101), to jednak dopiero tutaj wyraźnie o niej wzmiankowano³². Co ważne: te czynności mogli pełnić tylko mężczyźni³³. Świadczy o tym Tertulian († 240), który w jednym ze swoich pism potępiał kobiety, które w kościołach heretyków dokonywały poszczególnych czynności wobec zgromadzonego ludu: „Te hereetyckie kobiety, jakże bezczelne! Odważają się nauczać, spierać, przeprowadzać egzorcyzmy, obiecywać uzdrowienia, a może nawet i chrzczyć”³⁴. Prawdą jest bowiem, że Kościół katolicki nie miał zwyczaju udzielać kobietom posług liturgicznych do XX w., co choć widoczne było już w III w., przybrało na wartości w VI w., gdy montaniści zaczęli wyświęcać je na kapłanki, podczas gdy biskupi katoliccy utwierdzili się w przekonaniu, że nigdy tego nie uczynią i – co więcej – nie dopuszczą ich do innych form kościelnej posługi, aby nikt nie rościł sobie praw do święceń wyższych³⁵. Być może pismo wspomnianego Tertuliana, nazywane przez niektórych pierwszym głosem świadczącym o pewnego rodzaju „ukonstytuowaniu”

²⁹ Hippolyte de Rome. 1984. *La Tradition Apostolique. D'après les anciennes versions*. Red. Bernard Botte, 68. Paris: Les Éditions du Cerf (tłum. Emanuel Kwiatkowski). Szeroko na temat tego dokumentu i niejasności z nim związanych – zob. Maciej Zachara. 2012. „Czy Tradycja apostołska jest dokumentem rzymskim?”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 65 (1): 3–20.

³⁰ W kontekście braku nałożenia rąk trzeba wspomnieć, że nawet gdyby dokument ten zawierał o tym wzmiankę, to nie oznaczałoby to, że stopień ten był jakkolwiek uznawany za jakiś gradus hierarchii, czy też – że ktoś otrzymuje poprzez ten gest dar Ducha Świętego. Kiedy bowiem bada się święcenia niższe i różne tradycje ich udzielania, spotyka się wiele obrzędów z nałożeniem dłoni (np. na lektorów), który to gest był jedynie zewnętrznym znakiem ustanowienia kogoś do danej klasy posługi kościelnej. Zob. Przemysław Nowakowski. 2010. „Liturgiczna ekkleziologia sakramentu kapłaństwa w obrządku wschodnim”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 63 (2): 128.

³¹ Towarek. 2007. „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcysty w Kościele”, 114.

³² Clemens I. 1857. *Homiliae*, 256.

³³ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 121.

³⁴ Tertulianus. 1844. *De praescriptionibus Adversus Haereticos*. W *Patrologia Latina*. T. 2. Red. Jacques-Paul Migne, 56. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

³⁵ Aimé-Georges Martimort. 1980. „Le service des femmes a l'autel”. *Notitiae* 162: 12. Wiele kobiet pragnęło bowiem zostać kapłankami lub diakonkami, aby wzrósł ich status społeczny. Niekiedy też chodziło o sławę, którą mogły zyskać dzięki temu urzędowi. Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 98.

egzorcystatu w Kościele, jest dzisiaj jedynym znanym świadectwem, wskazującym na powolną, ale jednak zdecydowaną zmianę statusu tej służby³⁶.

Kiedy więc egzorcysta stał się święceniem niższym? Odpowiedź na to pytanie nie jest prosta, aczkolwiek żeby w ogóle podjąć się udzielenia odpowiedzi na to pytanie, trzeba wskazać, że samo sformułowanie „święcenie niższe” pojawia się w literaturze dopiero w dojrzałym średniowieczu³⁷. W omawianym czasie, jakim jest jeszcze trzecie stulecie, stopnie służby kościelnej nie były święczeniami, lecz pewnymi szczególnymi posługami, gdyż ci, którzy je pełnili, posiadali *honor clericatus*³⁸. Ta godność wynikała z tego, iż już wówczas istniało pewne *ordo*, rozumiane jako pewien układ urzędów kościelnych – jeszcze płynny, ale jednak podzielonych na konkretne stopnie, ułożone w sposób sekwencyjny od niższego do wyższego³⁹. Być może wstępne sklasyfikowanie tych stopni dokonało się już w pierwszej połowie II w., o czym świadczy opis żywota papieża Hygina († 149): „Uporządkował duchowieństwo i porozdzielał stopnie”⁴⁰. Zasadne byłoby tu twierdzenie, iż jego dzieło dotyczyło wyższych stopni, gdyż w przypadku żywota papieża Wiktora († 197) zostało napisane: „Ustanowił niższych duchownych”⁴¹. Z późniejszych wzmianek wiadomo, że wśród stopni kościelnych był egzorcysta, o czym świadczy, chociażby pewien spis, uczyniony przez papieża Korneliusza († 253)⁴². Napisano w nim:

Czy ten obrońca Ewangelii nie wiedział, że w Kościele katolickim powinien być jeden biskup? Jak mogło przed nim się ukryć to, że jest czterdziestu sześciu pre-

³⁶ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 121.

³⁷ Clemens Leonhard. 2021. „Symbolchen für den notwendigen Wandel”. *Kompass* 5: 9.

³⁸ Takie sformułowanie można spotkać m.in. w orzeczeniu Synodu w Elwirze, obradującego około 306 r.: „Zakazuje się biskupom, prezbiterom i diakonom «lub wszystkim duchownym» pełniającym posługę powstrzymać się od współżycia z żonami i nie rodzić dzieci. Kto by tak czynił, ma być odsunięty od honoru duchowieństwa (*ab honore clericatus exterminetur*)”. Concilium Eliberitanum. 2006. *Canones*. In *Acta synodalia ab anno 50 ad annum 381*. Red. Arcadius Baron, Henricus Pietras, 55. Kraków: Wydawnictwo WAM. Kanon ten, który był trzydziestą trzecią normą orzeczoną przez to zgromadzenie synodalne, jest ważny ze względu na kwestię wstrzemięźliwości seksualnej duchowieństwa. Pytanie tylko, czy w przypadku stopni niższych można wtedy już mówić o ich uczestnictwie w hierarchii duchowieństwa. Raczej chodzi tutaj jedynie o istnienie pewnych urzędów, znanych przez Kościół powszechny. Towarek. 2007. „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcysty w Kościele”, 114.

³⁹ Szafrński. 1959. „Święcenia w prawie kanonicznym”, 248.

⁴⁰ *Liber Pontificalis I–XCVI (usque ad annum 772)*. 2014. Red. Monica Ożóg, Henricus Pietras, 24. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴¹ *Liber Pontificalis I–XCVI (usque ad annum 772)*. 2014, 29.

⁴² Trudno tu mówić o spisie duchowieństwa rzymskiego. Raczej należałoby powiedzieć o wyliczeniu stopni kościelnego posługiwania w Rzymie. Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 40.

zbiterów, siedmiu diakonów, siedmiu subdiakonów, czterdziestu dwóch akolitów, pięćdziesięciu dwóch egzorcystów i lektorów wraz z odźwiernymi, oraz ponad tysiąc pięćset wdów i prześladowanych kobiet?⁴³.

Najprawdopodobniej wspomniany biskup Rzymu był świadkiem praktyki obecnej w Wiecznym Mieście od dawna, z czego badacze wskazują na przynajmniej dwadzieścia pięć lat wstecz, wzmiankując przy tym o papieżu Fabianie († 250) jako tym, za którego pontyfikatu te stopnie istniały już w wyżej wzmiankowanym układzie⁴⁴. Jest to o tyle prawdopodobne, o ile to właśnie on przydzielił diakonów i subdiakonów do poszczególnych okręgów kościelnych: „Wydzielił rejony dla diakonów i ustanowił 7 subdiakonów, którzy przypisani zostali siedmiu notariuszom, aby wierni zbierać akta męczenników”⁴⁵. Nie oznacza to jednak, że wówczas egzorcystat był stopniem w drodze do kapłaństwa, gdyż obowiązek przyjęcia tej posługi pojawił się dopiero pod koniec III w., gdy papież Gajusz († 296) wydał stosowne rozporządzenie: „Postanowił, że jeśli ktoś jest godny bycia biskupem, ma kolejno przebyć każdy stopień od ostiariusza do stopni wyższych”⁴⁶. Stąd można wnioskować, że wśród tych stopni była już stała posługa egzorcysty⁴⁷.

O ile wówczas posługa egzorcysty była jeszcze przeznaczona dla świeckich, o tyle zmieniło się to w V w., gdy osoby przebywające w niższych stopniach kościelnej hierarchii zostały włączone do duchowieństwa, a wszystkie te stopnie zostały nazwane „święceniami”⁴⁸. Wtedy też egzorcystat stracił swoje wcześniejsze, charyzmatyczne znaczenie i stał się stopniem niejako „martwym”⁴⁹. W sposób szczególny dokonało się to wtedy, gdy postanowiono, iż stopień ten ma być „szczeblem” w drodze do kapłaństwa, a nie oddzielną stałą posługą⁵⁰. Zaradzić temu sta-

⁴³ Cornelius. 1844. *Epistolæ*. W *Patrologia Latina*. T. 3. Red. Jacques-Paul Migne, 742–744. Paris (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

⁴⁴ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 40, 178.

⁴⁵ *Liber Pontificalis I–XCVI (usque ad annum 772)*. 2014, 37.

⁴⁶ *Liber Pontificalis I–XCVI (usque ad annum 772)*. 2014, 51.

⁴⁷ Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 122.

⁴⁸ Wolter Croce. 1948. „Die niederen Weihen und ihre hierarchische Wertung: Eine geschichtlicher Studie”. *Zeitschrift für Katholische Theologie* 70 (3): 278.

⁴⁹ Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 50.

⁵⁰ Warto tu wspomnieć o tym, że między IV a IX w. istniały w Kościele szczegółowe dyrektywy dotyczące wieku, jaki należało mieć, aby przystąpić do święceń. Podawano przy tym także minimalny okres wykonywania czynności danego urzędu, aby móc pretendować do kolejnego stopnia. Marcin

nowi rzeczy chciano dopiero podczas Soboru Trydenckiego (1545–1563) poprzez powierzenie im pełnienia dzieł charytatywnych, głoszenie katechez podczas liturgii i strzeżenia zbliżania się kobiet do ołtarza⁵¹. Niestety ta odnowa niewiele zmieniła⁵². Chciano podczas niej wprowadzić przywrócić święceniom niższym ich pierwotne znaczenie, powierzając im czynności, których nie mieli pełnić duchowni w stanie kapłańskim, ale, niestety, potrzeba obrony teologicznej doktryny – także w aspekcie święceń – uniemożliwiła całościową odnowę i w konsekwencji nie stała się oczekiwaną reformą⁵³.

2. Urząd katechisty – nowa posługa Kościoła?

Papież Paweł VI († 1978) 15 sierpnia 1972 r. zniósł wprowadzić urząd egzorcystatu, pozostawiając przy istnieniu tylko posługi lektora i akolity, ale nie zabronił wprowadzać takiej posługi tam, gdzie doradza tego potrzeba wspólnoty: „Nie stoi na przeszkodzie, aby (...) Konferencje biskupie prosiły Stolicę Apostolską o utworzenie innych [urzędów – przyp. D. M.]. Do tych należą np. funkcje ostiariusza, egzorcysty i katechety”⁵⁴. Nie jest jednak pewne, czy tę możliwość odnośnie do ostiariatu i egzorcystatu gdziekolwiek wprowadzono w życie⁵⁵. Inna sytuacja miała miejsce z katechistatami, o którego utworzenie proszono na długo przed Soborem Watykańskim II, co świadczyło o właściwym rozumieniu istoty posług wśród tych, którzy o to prosili⁵⁶. Tymi, którzy zwracali uwagę na tę kwe-

Sumowski. 2019. „Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznych Prusach”. *Roczniki Historyczne* 85: 32.

⁵¹ Concilium Tridentinum. 2004. *Exorcistarum officium*. W *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 4. Red. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 673. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁵² Edward Rittner. 1878. *Prawo Kościelne Katolickie*. T. 1. Lwów: Nakładem Samuela Bodeka, 88, 109.

⁵³ Michael Andrieu. 1925. „Les ordres mineurs dans l’ancien rit romain”. *Revue des Sciences Religieuses* 5 (2): 254.

⁵⁴ Paulus VI. 1972. „Litteræ Apostolicæ Motu Proprio datæ *Ministeria Quædam*. Disciplina circa primam tonsuram, ordines minores et subdiaconatus in Ecclesia Latina innovatur”. *Acta Apostolica Sedis* 64: 530.

⁵⁵ Markus Tymister. 2021². *Der liturgische Dienst der Priester; Diakone, Akolythen und Lektoren: Ein Vademecum der Pastoralliturgik*. Münster: LIT Verlag, 60–61.

⁵⁶ Posiadanie martwych stopni niższych wewnątrz Kościoła, argumentując to jedynie tym, iż „zawsze tak było”, jest szkodliwe. Po pierwsze dlatego, że nie mają one realnego wpływu na funkcjonowanie wspólnoty, po drugie dlatego, że zaciemniają pewną rzeczywistość, a po trzecie dlatego, że w ostateczności mogą być pojmowane jako fikcja. Istotą posług liturgicznych jest bowiem niesienie pomocy wspólnocie w jej potrzebach, tak iż do ich natury nie należy stagnacja, ale zmienność formy. Stephan Steger. 2006. *Der Ständige Diakon und die Liturgie: Anspruch und Lebenswirklichkeit eines wiedererrichteten Dienstes*. Regensburg: Pustet, 82.

stię, byli szczególnie biskupi z krajów misyjnych, którzy znali potrzeby swoich wspólnot i doświadczali już wsparcia od świeckich, pomagających im w dziele głoszenia Ewangelii⁵⁷. Nic więc dziwnego, że podczas reformy święceń niższych bardzo poważnie zastanawiano się nad ustanowieniem posług misjonarza, grabarza oraz katechisty⁵⁸.

List apostolski *Antiquum Ministerium* papieża Franciszka z 10 maja 2021 r. wyszedł naprzeciw życzeniom tych, którzy pragnęli, aby w Kościele istniała instytucja katechisty⁵⁹. Została ona ustanowiona jako posługa stała, świecka i wpisana do Kodeksu Prawa Kanonicznego⁶⁰. Papieski dokument zwraca szczególną uwagę na „świeckość” tej posługi, którą mogą pełnić jedynie osoby nienależące do stanu duchownego⁶¹. Nastąpiło tu wyjście naprzeciw nauce Soboru Watykańskiego II, który mocno akcentował chrzcielny charakter posług liturgicznych⁶². Uwypuklona rola chrztu, na mocy którego jest się włączonym w królewskie kapłaństwo Chrystusa, co najpełniej wyraża się w sprawowaniu liturgii, jest tu o tyle istotna, o ile dzięki niej można pełnić w Kościele poszczególne posługi, które wpływają na budowanie Kościoła, uświęcenie człowieka i oddawanie chwały Bogu⁶³. Istotą odnowy posług, która dokonała się w 2021 i 2022 r., jest więc nie tyle zmodyfikowanie ich zewnętrznego wymiaru, powierzając komuś jakieś inne nowe, jak gdyby „nowe” funkcje liturgiczne, gdyż tu chodzi raczej o zmianę mentalności, która ma sprawić, iż w posługach stałych dostrzeże się

⁵⁷ Szeroko na ten temat – zob. Joseph-Roger de Benoist. 1970. „Catéchistes africains”. *La Maison-Dieu* 102: 108–119.

⁵⁸ Joseph Lécuyer. 1970. „Les ordres mineurs en question”. *La Maison-Dieu* 102: 103.

⁵⁹ Francesco. 2021. *Lettera Apostolica in forma di „Motu Proprio” Antiquum Ministerium con la quale si istituisce il ministero di catechista*, 4.

⁶⁰ Zob. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*. Roma, 1–3.

⁶¹ Polak. 2023. „Posługa katechisty w świetle Listu apostolskiego *Antiquum ministerium* papieża Franciszka”, 241. Istotnym jest tutaj to, że samo sformułowanie „świeckości posług” (różnorodnych, rozumianych bardzo szeroko) pojawia się w literaturze coraz częściej, co jest wynikiem rozwoju teologii laikatu w Kościele. Zob. Jarosław Różański. 2022. „Posługa świeckiego misjonarza w Kościele”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 106. Warto przy tym wspomnieć o tym, że papież Franciszek 10 stycznia 2021 r. określił posługi stałe mianem *ministeria laicorum*, co tym bardziej wskazuje na to, iż z natury nie są one przeznaczone do spełniania jedynie przez tych, którzy pretendują do święceń. Zob. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*, 8; Franciscus. 2022. *Litterae Apostolicae Motu Proprio datæ „Spiritus Domini”, quibus canonis 230 § 1 Codicis Iuris Canonici norma de aditu personarum feminini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur*. Roma.

⁶² KK 31.

⁶³ Szeroko na ten temat – zob. Wojciech Bołoz. 1992. *Eklezjalne aspekty moralności chrześcijańskiej*. Kraków: WAM, 119.

sposób realizacji życiowego powołania⁶⁴. To, co zostało rozpoczęte podczas obrad soborowych, teraz zostało wyrażone w dokumentach Kościoła, przedstawiających teologię posług liturgicznych⁶⁵.

Posługa katechisty jest przede wszystkim odejściem od średniowiecznej teologii posług niższych od diakonatu, która umiejscawiała wszystkie stopnie w hierarchii duchowieństwa⁶⁶. Jest to więc jednocześnie powrót do dawnej praktyki, poświadczanej przez wielu autorów sprzed piętego stulecia, w myśl której posługa wiąże się ze służbą na rzecz wspólnoty⁶⁷. Każdy dar i charyzmat, jakim jest obdarzony wierzący, ma być bowiem ukierunkowany na służbę względem braci (por. 1 Kor 12,4-11)⁶⁸. Obecnie prawodawca wymaga bowiem, aby proboszczowie troszczyli się o katechezę wiernych, zwłaszcza w aspekcie przygotowania ich do przyjęcia sakramentów (jak również pod kątem właściwego uczestniczenia w nich)⁶⁹. Jest to jedno z wielu działań, jakie można powierzyć nowo ustanowionym katechistom, gdyż wpisuje się ono w ich misję, wynikającą z bycia prawdziwym świadkiem wiary⁷⁰. Tylko tacy ludzie mogą dotrzeć do innych, nie- rzadko oddalonych od Kościoła⁷¹.

W Piśmie Świętym Nowego Testamentu znajduje się kilka tekstów świadczących o obecności we wspólnocie ludzi, którzy nauczali, nie będąc Apostołami i ich następcami (por. Ef 4,11; 1 Kor 12,28). Kim więc oni byli? Można stwierdzić, że ludzie ci wykonywali służbę szeroko rozumianej katechizacji, bardzo potrzebnej wiernym⁷². Kiedy więc spogląda się na dzisiejszy urząd katechisty, potrzeba dostrzegać to, że dawne czynności – wynikające z charyzmatu – stały

⁶⁴ Marzenna Straszewicz. 1978. „Pojęcie ministerium świeckich według Y. Congara”. *Studia Theologica Varsaviensia* 16 (2): 74.

⁶⁵ Ambrose. 2023. „Stable lay ministry of catechist. Intent and Impact of the Apostolic Letter *Antiquum Ministerium*”. *Web-Journal für Recht und Religion* 87: 441.

⁶⁶ Zob. m.in. Adamus Scotus. 1855. *De tripartito tabernaculo*. W *Patrologia Latina*. T. 198. Red. Jacques-Paul Migne, 698. Paris.

⁶⁷ Francesco. 2021. *Lettera Apostolica in forma di „Motu Proprio” Antiquum Ministerium con la quale si istituisce il ministero di catechista*, 2.

⁶⁸ Stanisław Araszczyk. 2024. „Posługa katechisty w dokumentach i praktyce Kościoła. Perspektywa polska”. *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 23 (1): 6.

⁶⁹ CIC/83, 776–777.

⁷⁰ Ambrose. 2023. „Stable lay ministry of catechist. Intent and Impact of the Apostolic Letter *Antiquum Ministerium*”, 445. Nie chodzi tu jednak o nauczanie religii w szkole. Zob. *Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti*. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*, 8.

⁷¹ Paulus VI. 1975. „*Adhortatio Apostolica Evangelii nuntiandi*”. *Acta Apostolicae Sedis* 68: 61–63.

⁷² Ana Thea Filipović. 2023. „Katehetsko-pastoralne i ekleziološke perspektive motuproprija *Antiquum Ministerium* pape Franje”. *Bogoslovska smotra* 93 (1): 18.

się w pewnym momencie historycznym samoistnymi instytucjami⁷³. Urząd ten nie jest więc niczym nowym w znaczeniu historycznym, ale pastoralnym i teologicznym, gdy zgłębia się jego dzisiejsze znaczenie w Kościele⁷⁴. Mając na myśli ten pastoralno-teologiczny aspekt posługi katechistatu, niekoniecznie ma się na uwadze jego „świeckość”⁷⁵. Choć oczywiście jest ona istotna i za sprawą papieża Franciszka została ona pogłębiona, to jednak owa „nowość” dotyczy czegoś zgoła innego – chodzi tu raczej o pogłębienie refleksji nad posługiwaniami świeckich w Kościele⁷⁶. Nie wynika ona bowiem z sakramentu święceń, ale z sakramentu chrztu, stanowiąc posługę istotowo inną od tej, którą pełnią wyświęceni szafarze⁷⁷.

Dlaczego jednak posługa ta nie jest niczym nowym w aspekcie historycznym? Zdaje się, że stanowi ona pewnego rodzaju rozwinięcie posługi egzorcystatu⁷⁸. Choć analiza obrzędowa stanie się przedmiotem kolejnego punktu, warto tutaj zwrócić uwagę właśnie na aspekt historyczny, związany z ich czynnościami. Podstawowym zadaniem egzorcystatu była troska o drugiego człowieka, tak że polecano egzorcystom uleczenie tych, którzy byli pod wpływem złego ducha⁷⁹. Dopóki istniał pierwotny katechumenat, polecano im katechizować tych, którzy byli przedstawiani jako kandydaci do chrztu⁸⁰. Gdy zaś zostali z tych funkcji wyparci, powierzano im

⁷³ Francesco. 2021. *Lettera Apostolica in forma di „Motu Proprio” Antiquum Ministerium con la quale si istituisce il ministero di catechista*, 2.

⁷⁴ Prawie tysiąclecie istnienia sklerikalizowanych stopni niższych sprawia, że dzisiaj często myśli się o nich na sposób klerykalny. To powoduje oczywiste nieporozumienia, dlatego tym bardziej jest potrzebna zmiana podejścia do rzeczywistości posług. Andrzej Draguła. 2022. „Posługi lektora i akolity w perspektywie teologii laikatu”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 71.

⁷⁵ W literaturze przedmiotu uznaje się, że wszystkie stopnie poniżej diakonatu w pierwszych dwóch wiekach Kościoła nie były przeznaczone dla duchownych, lecz spełniali je świeccy. Wieland. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten*, 14.

⁷⁶ Franciscus. 2021. *Nuntius ad episcopis, presbyteris ac diaconis, personis consecratis fidelibusque laicis „Quinquagesimo interveniente anniversario” Litterarum postolicarum Motu Proprio Datarum „Ministeria Quaedam” Sancti Pauli VI*. Roma, 1.

⁷⁷ Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*, 2.

⁷⁸ Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 89–90.

⁷⁹ Górski. 1954. *Święcenia niższe i wyższe*, 31.

⁸⁰ „Wprowadzenie przez Kościół instytucji katechumenatu było podyktowane potrzebą chwili. Pod koniec drugiego wieku Kościół poczuł się niejako przymuszony do tego, aby większy nacisk położyć na przygotowanie dorosłych do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego (chrztu, bierzmowania i Eucharystii). Odrywając się coraz bardziej od swego rodzimego żydowskiego gruntu oraz doświadczając zagrożenia ze strony rozprzestrzeniających się wpływów gnostyckich i coraz liczniejszych zafałszowań wiary, musiał się upewnić, czy nawrócenie kandydata zgłaszającego się do chrztu było szczere i czy potrafił on przyjąć ten nowy proponowany mu sposób życia. Wymagało to przedłużenia czasu przygotowania oraz pobierania przez dłuższy czas odpowiedniej

troskę o zachowywanie porządku w Kościele, głoszenie katechez oraz troskę o potrzebujących⁸¹. Czynności katechistów są dzisiaj nie tyle zbliżone, co praktycznie identyczne z tymi, które dawniej powierzano egzorcystom: przygotowywanie kandydatów do przyjęcia sakramentów, głoszenie katechez, sprawowanie mniejszych egzorcyzmów, świadczenie pomocy chorym, zastępowanie kapłana na terenach misyjnych (w aspekcie grzebania zmarłych, kierowania modlitwą niedzielą, głoszenia słowa we wspólnotcie, udzielania chrztu) czy angażowanie się w szeroko rozumiane działania duszpasterskie⁸². Czyż czynności tych nie pełnili dawniej ci, którzy byli zaliczani do grupy egzorcystów? Nowymi funkcjami są tu tylko te, które dotyczą dzisiejszych potrzeb, co jest całkowicie zrozumiałe⁸³.

3. Związek między tekstami obrzędów

Powiązanie między urzędem egzorcysty a katechisty jest także widoczne w obrzędach udzielania tych posług. Mając na myśli obrzęd święceń egzorcystatu, wzmiankuje się tu o tym rycie, który został przedstawiony w ostatnim przedsoborowym wydaniu *Pontyfikału Rzymskiego* z 1961–1962 r.⁸⁴ W aspekcie posługi katechisty chodzi o obrzęd wydany przez Stolicę Apostolską w 2021 r.⁸⁵

Na początku warto skupić się na treści przemówień, wygłaszanych przez szafarza obrzędu na początku ryty ustanowienia i święcenia.

nauki. Praktyka odpowiadająca takiemu stanowi rzeczy stała się wkrótce regułą, została zinstytucjonalizowana i rozciągnięta na cały Kościół pierwotny. Wieki III i IV to najintensywniejszy okres w rozwoju katechumenatu. Począwszy od V/VI wieku katechumenat w swej pierwotnej i klasycznej formie zaczyna stopniowo zanikać. Wpłynęły na to zmienione warunki, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne, w jakich dokonywało się przygotowanie do chrztu i wprowadzanie w życie chrześcijańskie”. Roman Murawski. 1983. „Katechumenat dwudziestego wieku”. *Communio* 3 (1): 30.

⁸¹ Górski. 1954. *Święcenia niższe i wyższe*, 32.

⁸² Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*, 11–12.

⁸³ Zrozumiałe jest także to, że sami biskupi mogą w ramach swoich Konferencji Episkopatów określić formę posługiwania katechistów w ich diecezjach. Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 90.

⁸⁴ *Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*. 2008, 23–24.

⁸⁵ *De Institutione Catechistarum. Editio typica*. 2021.

Ustanowienie katechisty (2021)

Najdrożsi synowie i córki, nasz Pan Jezus Chrystus przed swoim powrotem do Ojca polecił uczniom głosić Ewangelię aż na krańcach świata. Od dnia Pięćdziesiątnicy Kościół, wspierany przez Ducha Świętego, wiernie realizował swoje zadania, zawsze i wszędzie przekazując wiarę poprzez słowa i działania wielu świadków. Sam Duch Święty nie przestaje obdarzać Kościoła różnorodnymi charyzmatami dla dobra wspólnego. Jako uczestnicy misji Chrystusa kapłana, proroka i króla, wszyscy ochrzczeni pełnią aktywne role w życiu i działalności Kościoła. Niektórzy z nich otrzymują szczególne powołanie do wykonywania posług ustanowionych przez Kościół. Teraz wy, którzy już aktywnie uczestniczycie w życiu chrześcijańskiej wspólnoty, jesteście wezwani do trwałej posługi katechistów. Zachęcamy was do naśladowania duchowego zapалу apostołskiego, podobnie jak mężczyźni i kobiety, którzy wspierali Pawła i innych apostołów w głoszeniu Ewangelii. Wasza posługa powinna być zawsze zakorzeniona w głębokim życiu modlitewnym, budowana na solidnej doktrynie oraz napędzana autentycznym zapalem apostołskim. Zbliżyście do Kościoła osoby, które mogą być od niego oddalone; będziecie intensywnie współdziałać w szerzeniu słowa Bożego; nieustannie ożywiać ducha lokalnego Kościoła, którego parafia jest jakby komórką. Jako świadkowie wiary, nauczyciele i mistagodzy, towarzysze i przewodnicy nauczający w imieniu Kościoła, wasza praca powinna być zharmonizowana z posługą wyświęconych w różnych formach apostołatu. Współpracujecie na równi w misji powierzonej przez Chrystusa Kościołowi, zawsze gotowi odpowiedzieć każdemu, kto pyta o uzasadnienie nadziei, która w was jest (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

Święcenia egzorcystatu (1961–1962)

Drodzy synowie, kandydaci do urzędu egzorcystów, musicie być świadomi obowiązków, które przyjmujecie na siebie. Egzorcysta ma za zadanie wypędzać demony; kierować osoby nieprzystępujące do komunii, aby ustąpiły miejsca innym; oraz używać wody święconej w swojej posłudze. Otrzymujecie więc moc nakładania rąk na osoby opętane. Dzięki nałożeniu waszych rąk, łasce Ducha Świętego i wypowiedzeniu słów egzorcyzmu, nieczyste duchy zostają wygnane z opętanych ciał. Dlatego starajcie się, aby tak jak wy wypędzacie demony z innych osób, również oczyszczać swoje umysły i ciała z wszelkich nieczystości i złych intencji. Nie pozwólcie, aby te same siły, które wypędzacie u innych, przejęły kontrolę nad wami przez wasze posługiwanie. Nauczcie się wykorzystywać swoje zadanie do pokonywania własnych wad, aby przeciwnik nie miał żadnych roszczeń wobec

waszego postępowania. Wtedy bowiem będziecie prawidłowo panować nad demonami w innych, gdy najpierw pokonacie ich wieloraką złośliwość w sobie. Niech Pan pozwoli wam to czynić przez swojego Ducha Świętego (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

Przy analizie obu przemówień z filologicznego punktu widzenia można dostrzec kilka kluczowych elementów, które stanowią bazę do ich porównania. Wprawdzie oba teksty używają języka łacińskiego w sposób bardzo formalny i precyzyjny, z licznymi odniesieniami teologicznymi i liturgicznymi, jednak już na pierwszy rzut oka widać, iż przemówienie na ustanowienie katechisty jest tekstem o wiele dłuższym, aniżeli przemówienie proklamowane przy wyświęcaniu egzorcysty. Tekst wygłaszany podczas ustanowienia katechisty ma bardziej wspólnotowy i zachęcający ton, natomiast w przypadku wyświęcania egzorcysty jest bardziej formalny, ostrzegawczy i kładzie nacisk na ekskluzywność. Niemniej te na pozór różne teksty pozwalają dostrzec podobieństwa, niewątpliwie istniejące w warstwie semantycznej. Pewne różnice w stylu muszą wystąpić ze względu na niemały odcinek czasu, który dzieli te dwa obrzędy. Jednak zarówno egzorcysty, jak i katechiści działają pod wpływem i wsparciem Ducha Świętego: egzorcysty wypędzają demony dzięki łasce Ducha Świętego, a katechiści głoszą Ewangelię wspierani przez Ducha Świętego⁸⁶. W dużej mierze przecież wypędzanie złych duchów opiera się na recytowaniu świętych tekstów⁸⁷. Co więcej, zarówno egzorcysty, jak i katechiści muszą prowadzić głębokie życie modlitewne i duchowe, aby skutecznie pełnić swoje obowiązki⁸⁸. Egzorcysty muszą dążyć do oczyszczenia swoich umysłów i ciał z wszelkiej nieczystości, podobnie jak katechiści muszą być zakorzenieni w zdrowej doktrynie i autentycznym zapałem apostołskim. Wreszcie obie te funkcje wymagają współpracy z innymi członkami Kościoła i odpowiedzialności za powierzoną misję. Można więc odważyć się na tej podstawie stwierdzić, iż zadania katechisty można uznać za rozwinięcie nieistniejącej już funkcji egzorcysty, ponieważ obie posługi mają na celu duchowe wsparcie wiernych, prowadzenie ich w wierze oraz walkę duchową, choć w różny sposób. Katechiści kontynuują misję Kościoła, która wcześniej była również realizowana przez egzorcystów, dostosowując ją do współczesnych potrzeb i wyzwań⁸⁹.

⁸⁶ Daje się tu dostrzec owo różnorodne działania Ducha, uzdalniające wiernego do wykonywania posługi. Szeroko na ten temat – zob. Andrzej Kulibera. 2010. „Charyzmaty Ducha Świętego w apostołstwie hierarchicznym”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 38: 119–124.

⁸⁷ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatum. De Exorcismis et supplicationibus quibusdam*. 2004. Roma: Typis Vaticanis, 23–24.

⁸⁸ Tym samym cel duchowy, dla którego zostały ustanowione te obrzędy, jest ten sam. Gerosa. 1999. *Prawo Kościoła*, 327.

⁸⁹ Croce. 1948. „Die niederen Weihen und ihre hierarchische Wertung”, 310.

Podobna sytuacja ma miejsce względem modlitwy błogosławieństwa, na której polegają obydwa obrzędy⁹⁰.

Ustanowienie katechisty (2021)	Święcenia egzorcystatu (1961–1962)
Ojcze, który czynisz nas uczestnikami misji Twojego Syna, Jezusa Chrystusa, i obdarzasz Kościół Twoimi licznymi darami Ducha, pobłogosław tych synów [te córki] wybranych do posługi katechistów. Spraw, prosimy, aby głęboko przeżywali swoje powołanie otrzymane na chrzcie, współpracując z pasterzami w różnych rodzajach apostołatu, aby budować Twoje Królestwo. Przez Chrystusa, Pana naszego (tłum. Emanuel Kwiatkowski).	Panie, Ojcze święty, wszechmogący wieczny Boże, racz pobłogosławić te Twoje służby do posługi egzorcystów; aby przez nałożenie rąk i posługę ust mieli władzę i moc powstrzymywania duchów nieczystych; aby byli godnymi lekarzami Twojego Kościoła, umocnionymi łaską uzdrawiania i niebiańską mocą. Przez naszego Pana Jezusa Chrystusa, Twojego Syna, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, Bóg przez wszystkie wieki wieków (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

Jak można zauważyć, obie modlitwy mają na celu błogosławieństwo i umocnienie osób wybranych do specyficznych posług w Kościele. Modlitwa podczas ustanowienia katechisty jest prośbą o błogosławieństwo dla tych, którzy będą nauczać i szerzyć wiarę, natomiast modlitwa przy wyświęceniu egzorcysty zawiera prośbę o błogosławieństwo dla osób, które będą miały władzę nad duchami nieczystymi, pełniąc niejako rolę duchowych lekarzy Kościoła. W modlitwie katechistów prosi się o głębokie przeżywanie swojego chrzcielnego powołania i harmonijną współpracę z duchownymi. Z kolei w modlitwie egzorcystów wyraża się prośbę o umocnienie łaską uzdrowiciela oraz boską siłą, aby ich posługa była w pełni skuteczna. Te powiązania pokazują, że choć posługi katechistów i egzorcystów są różne, to obie są integralną częścią misji Kościoła, wymagającą Bożego błogosławieństwa i wsparcia. Katechiści bowiem szerzą naukę Chrystusa i wspierają wiernych w ich duchowym rozwoju, podczas gdy egzorcyci chronią wspólnotę przed duchowymi zagrożeniami⁹¹.

Na końcu warto jeszcze porównać słowa towarzyszące przekazaniu znaków. Podczas obrzędów święceń niższych egzorcystatu była nim księga z egzorcyzmami lub pontyfikał tudzież mszał⁹². Podczas udzielania posługi egzorcysty przekazuje się natomiast krzyż⁹³. Poniżej ukazano tłumaczenie tekstów obydwu obrzędów.

⁹⁰ Józef Lubelski. 1932. *Dogmatyka katolicka. Podręcznik szkolny*. Kraków: Nakładem autora, 125.

⁹¹ Nic więc dziwnego, że cnotą przypisaną do urzędu egzorcysty była walka z nałogami, troska o czystość i zachowywanie prawości. Makowski. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*, 63.

⁹² *Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*. 2008, 23.

⁹³ *De Institutione Catechistarum. Editio typica*. 2021, 9.

Ustanowienie katechisty (2021)	Święcenia egzorcystatu (1961–1962)
Przyjmij ten znak naszej wiary, tron prawdy i miłości Chrystusa, i głos Go życiem, obyczajami i słowem (tłum. Emanuel Kwiatkowski).	Przyjmijcie i zachowajcie w pamięci, i miejcie władzę nakładania rąk na opętanych, zarówno ochrzczonych, jak i katechumenów (tłum. Emanuel Kwiatkowski).

Na pierwszy rzut oka pomiędzy tymi tekstami nie zachodzi zbyt duży związek, ale popełni błąd ten, kto w ogóle go nie zauważy: trzeba tu dostrzec, że czynności, o których mowa w tych słowach, nie odnoszą się do liturgii⁹⁴. Jeżeli by przyjąć, że katechiści mają jakiegokolwiek „zwyczajne” funkcje liturgiczne, to należałoby się ich doszukiwać jedynie w obrzędach związanych z przygotowaniem katechumenów⁹⁵. To samo należałoby uczynić względem czynności egzorcystów⁹⁶. W ten sposób dostrzegalny jest pewien związek zachodzący pomiędzy obiema posługami.

*

Niniejszy artykuł, wskazujący na związek pomiędzy urzędami egzorcysty i katechisty, pozwala dostrzec, w jaki sposób to, co dawne, łączy się z tym, co teraźniejsze. Pontyfikat papieża Franciszka, który stał się niejako kontynuatorem reformy posług liturgicznych, jest czasem szczególnego zwrócenia uwagi Kościoła na posługiwanie ludzi świeckich⁹⁷. Również ustanowienie nowej posługi katechisty należy rozumieć w tym właśnie świetle – papież pragnie, aby świeccy mieli realny wkład w życie Kościoła.

Posługa katechisty czerpie z dawnych zadań egzorcysty, stanowiąc niejako „aktualizację”, czy może lepiej, „rozwiniecie” tego dawnego święcenia niższego. Świadczy o tym wiele faktów, które zostały przedstawione w niniejszym tekście. Jest to ważne z tego powodu, że pozwala dostrzec pewnego rodzaju hermeneutykę ciągłości. Kościół dzięki nowej posłudze po raz kolejny określa własną sakra-

⁹⁴ Kasper Mariusz Krasoń. 2023. „Magisterium papieża Franciszka dotyczące liturgii”. Łódzkie Studia Teologiczne 32 (4): 19.

⁹⁵ *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Initiationis Christianae Adultorum*. 1972. Editio typica. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis, 109.

⁹⁶ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi Jussu Editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad Normam Codicis Juris Canonici accommodatum SSmi D. N. Pii Papae XII auctoritate ordinatum et auctum. Editio typica 1952*. 2008. Red. Manlio Sodi, Alessandro Toniolo, 16. Città del Vaticano.

⁹⁷ Szeroko na ten temat – zob. Krystian Kałuża. 2022. „Udział świeckich w synodalności Kościoła. Rozwój nauczania od Soboru Watykańskiego II do papieża Franciszka”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 23–45.

mentalność⁹⁸. Jednocześnie zaś widoczna jest tu troska o to, aby posługi liturgiczne były prawdziwe, to znaczy dostosowane do konkretnych potrzeb. Zmienności nie należy się bać, gdyż ona przynależy istotowo do natury urzędów kościelnych, umiejscowionych przed diakonatem⁹⁹.

*

Bibliografia

1. Źródła

- Adamus Scotus. 1855. De tripartito tabernaculo. W *Patrologia Latina*. T. 198. Red. Jacques-Paul Migne, 609–792. Paris.
- Clemens I. 1857. Homiliae. W *Patrologia Graeca*. T. 2. Red. Jacques-Paul Migne, 57–468. Paris.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. 1983. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. 1917. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Concilium Eliberitanum. 2006. Canones. In *Acta synodalia ab anno 50 ad annum 381*. Red. Arcadius Baron, Henricus Pietras, 49–61. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Concilium Tridentinum. 2004. Exorcistarum officium. W *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 4. Red. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 673. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Congregatio pro Clericis, Congregatio de Culto Divino et Disciplina Sacramentorum et aliae. 1997. *Instructio de quibusdam questionibus circa Fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*. Roma.
- Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. 2021. *Lettera ai Presidenti delle Conferenze dei Vescovi sul Rito di istituzione dei Catechisti*. Roma.
- Cornelius. 1844. Epistolae. W *Patrologia Latina*. T. 3. Red. Jacques-Paul Migne, 699–838. Paris.
- De Institutione Catechistarum. Editio typica*. 2021.
- Francesco. 2021. *Lettera Apostolica in forma di „Motu Proprio” Antiquum Ministerium con la quale si istituisce il ministerio di catechista*. Roma.
- Franciscus. 2022. *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Spiritus Domini”, quibus canonis 230 § 1 Codicis Iuris Canonici norma de aditu personarum femini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur*. Roma.

⁹⁸ Daniel Bourgeois. 2001. *Duszpasterstwo Kościoła*. Tłum. Małgorzata Tryc-Ostrowska. Poznań: Pallottinum, 339.

⁹⁹ Croce. 1948. „Die niederen Weihen und ihre hierarchische Wertung”, 310.

- Franciscus. 2021. *Nuntius ad episcopis, presbyteris ac diaconis, personis consecratis fidelibusque laicis „Quinquagesimo interveniente anniversario” Litterarum postolicarum Motu Proprio Datarum „Ministeria Quædam” Sancti Pauli VI*. Roma.
- Hippolyte de Rome. 1984. *La Tradition Apostolique. D'après les anciennes versions*. Red. Bernard Botte. Paris: Les Éditions du Cerf.
- Iustinus. 1857. *Apologia Secunda*. W *Patrologia Græca*. T. 6. Red. Jacques-Paul Migne, 441–470. Paris.
- Iræneus. 1857. *Contra Hæreses*. W *Patrologia Græca*. T. 7/1. Red. Jacques-Paul Migne, 0433–1118. Paris.
- Iræneus. 1857. *Contra Hæreses*. W *Patrologia Græca*. T. 7/2. Red. Jacques-Paul Migne, 1225–1322. Paris.
- Liber Pontificalis I–XVI (usque ad annum 772)*. 2014. Red. Monica Ożóg, Henricus Pietras, 24. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Origenes. 1857. *Contra Celsum*. W *Patrologia Græca*. T. 11. Red. Jacques-Paul Migne, 641–1650. Paris.
- Paulus VI. 1972. „Litteræ Apostolicæ Motu Proprio datæ *Ministeria Quædam*. Disciplina circa primam tonsuram, ordines minores et subdiaconatus in Ecclesia Latina innovatur”. *Acta Apostolicæ Sedis* 64: 529–534.
- Paulus VI. 1975. „Adhortatio Apostolica *Evangelii nuntiandi*”. *Acta Apostolicæ Sedis* 68: 5–76.
- Pontificale Romanum. Editio typica 1961–1962*. 2008. Red. Sodi Manlio, Toniolo Alessandro. Città del Vaticano.
- Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatum. De Exorcismis et supplicationibus quibusdam*. 2004. Roma: Typis Vaticanis.
- Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo Initiationis Christiæ Adultorum*. 1972. Editio typica. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi Jussu Editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad Normam Codicis Juris Canonici accommodatum SSmi D. N. Pii Papæ XII auctoritate ordinatum et auctum. Editio typica 1952*. 2008. Red. Manlio Sodi, Alessandro Toniolo. Città del Vaticano.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II. 1965. *Constitutio Dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”*. Roma.
- Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. 1965. *Decretum de activitate missionali Ecclesiae*. Roma.
- Tertulianus. 1844. *De præscriptionibus Adversus Hæreticos*. W *Patrologia Latina*. T. 2. Red. Jacques-Paul Migne, 9–74. Paris.

Thomas de Aquino. 1882. *Supplementum tertiæ partis Summæ Theologiæ Angelici Doctoris Sancti Thomæ Aquinatis*. W *Opera Omnia*. Red. Thomae de Vio Caietani, 68. Roma: Typographia Polyglotta.

2. Opracowania

Ambrose Merlin Rengith. 2023. „Stable lay ministry of catechist. Intent and Impact of the Apostolic Letter *Antiquum Ministerium*”. *Web-Journal für Recht und Religion* 87: 440–457.

Andrieu Michel. 1925. „Les ordres mineurs dans l’ancien rit romain”. *Revue des Sciences Religieuses* 5 (2): 232–274.

Araszczyk Stanisław. 2024. „Posługa katechisty w dokumentach i praktyce Kościoła. Perspektywa Polska”. *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 23 (1): 5–20.

Benoist Joseph-Roger De. 1970. „Catéchistes africains”. *La Maison-Dieu* 102: 108–119.

Bołoz Wojciech. 1992. *Eklezjalne aspekty moralności chrześcijańskiej*. Kraków: WAM.

Bugnini Annibale. 1990. *The Reform of the Liturgy (1948–1975)*. Collegeville: The Liturgical Press.

Bourgeois Daniel. 2001. *Duszpasterstwo Kościoła*. Tłum. Małgorzata Tryc-Ostrowska. Poznań: Pallottinum.

Croce Wolter. 1948. „Die niederen Weihen und Ihre hierarchische Wertung: Eine geschichtlicher Studie”. *Zeitschrift für Katolische Theologie* 70 (3): 257–314.

Draguła Andrzej. 2022. „Posługi lektora i akolity w perspektywie teologii laikatu”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 59–73.

Filipović Ana Thea. 2023. „Katehetsko-pastoralne i ekleziološke perspektive motuproprija *Antiquum Ministerium* pape Franje”. *Bogoslovska smotra* 93 (1): 17–38.

Gerosa Libero. 1999. *Prawo Kościoła*. Tłum. Ireneusz Pękalski. Poznań: Pallottinum.

Górski Edward. 1954. *Święcenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezji Sandomierz.

Hemperek Piotr. 1973. „Reforma święceń niższych i subdiakonatu”. *Prawo Kanoniczne* 16 (3–4): 209–228.

Kałuża Krystian. 2022. „Udział świeckich w synodalności Kościoła. Rozwój nauczania od Soboru Watykańskiego II do papieża Franciszka”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 23–45.

Kaproni Mariusz Kasper. 2023. „Magisterium papieża Franciszka dotyczące liturgii”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 32 (4): 13–27.

Kulibera Andrzej. 2010. „Charyzmaty Ducha Świętego w apostołstwie hierarchicznym”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 38: 119–124.

Lameri Angelo. 1998. *La „Traditio Instrumentorum” e delle insegne nei riti di ordinazione. Studio storico-liturgico*. Roma: Edizioni Liturgiche.

Lécuyer Joseph. 1959. *What is a priest?*. New York: Hawthorn Books.

Lécuyer Joseph. 1970. „Les ordres mineurs en question”. *La Maison-Dieu* 102: 97–108.

- Leonhard Clemens. 2021. „Symbölchen für den notwendigen Wandel”. *Kompass* 5: 9.
- Litawa Karol. 2019. „Nałożenie rąk w sakramencie święceń od X wieku do Vaticanum II”. *Roczniki Teologiczne* 66 (8): 49–64.
- Lubelski Józef. 1932. *Dogmatyka katolicka. Podręcznik szkolny*. Kraków: Nakładem autora.
- Makowski Dawid. 2022. *Czy posługa katechisty jest aktualizacją święceń egzorcystatu?* (16.10.2024) <https://zpasjidoliturгии.pl/czy-posluga-katechisty-jest-aktualizacja-swiecen-egzorcystatu/>.
- Makowski Dawid. 2023. *Posługi współczesnego Kościoła*. Kraków: Miles.
- Makowski Dawid. 2024. „From *ordines minores* to *ordines maiores*. The development of the ordination of the subdiaconate by the XIII century”. *Ephemerides Liturgicae* 138 (2): 214–229.
- Martimort Aimé-Georges. 1980. „Le service des femmes a l'autel”. *Notitiae* 162: 8–16.
- Murawski Roman. 1983. „Katechumenat dwudziestego wieku”. *Communio* 3 (1): 28–45.
- Nowakowski Przemysław. 2010. „Liturgiczna eklezjologia sakramentu kapłaństwa w obrządku wschodnim”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 63 (2): 127–145.
- Osborne Kenan B. 1989. *Priesthood. A History of the Ordination Ministry in the Roman Catholic Church*. New Jersey: Paulist Press.
- Ozorowski Mieczysław. 2004. „Urząd i posługa w Kościele”. *Studia Teologiczne* 22: 15–25.
- Polak Mieczysław. 2023. „Posługa katechisty w świetle Listu apostolskiego *Antiquum ministerium* papieża Franciszka”. *Studia Warmińskie* 60: 239–253.
- Powodowski Hieronim. 2022. *Liturgia czyli opisanie Mszy Świętej i jej obrzędów*. Tłum. Dawid Makowski. Kraków: Miles.
- Rittner Edward. 1878. *Prawo Kościelne Katolickie*. T. 1. Lwów: Nakładem Samuela Bodeka.
- Rusecki Marian. 1983. „Problem posoborowej dyskusji nad urzędem w Kościele”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 36 (4): 321–329.
- Róžański Jarosław. 2023. „Posługa świeckiego misjonarza w Kościele”. *Teologia i Moralność* 17 (2): 105–121.
- Slyke Daniel G. Van. 2011. „Consecration to the Office of Acolyte: An Historical Perspective”. *Usus Antiquior* 2 (2): 89–128.
- Sumowski Marcin. 2019. „Święcenia duchowieństwa w późnośredniowiecznych Prusach”. *Roczniki Historyczne* 85: 27–89.
- Steger Stefan. 2006. *Der Ständige Diakon und die Liturgie: Anspruch und Lebenswirklichkeit eines wiedererrichteten Dienstes (Studien zur Pastoralliturgie)*. Regensburg: Pustet.
- Straszewicz Marzenna. 1978. „Pojęcie ministerium świeckich według Y. Congara”. *Studia Theologica Varsaviensia* 16 (2): 69–90.
- Szafrński Władysław. 1959. „Święcenia w prawie kanonicznym”. *Prawo Kanoniczne*: 2 (3–4): 233–299.
- Towarek Piotr. 2007. „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcysty w Kościele”. *Studia Elbląskie* 8: 111–122.

- Tymister Markus. 2021. *Der liturgische Dienst der priester; Diakone, Akolythen und Lektoren: Ein Vademecum der Pastoralliturgik. Zweite neu bearbeitete, erweiterte und ergänzte Auflage.* Münster: LIT Verlag.
- Wieland Franz. 1897. *Die genetische Entwicklung der sog. Ordines Minores in den drei ersten Jahrhunderten.* Rom: In Commision der Herder'schen Verlagshandlung zu Freiburg im Breisgau und der Buchhandlung Spithöver zu Rom.
- Wysocki Marcin. 2011. Katechumenat i inicjacja chrześcijańska w Afryce Rzymskiej w II i III wieku. W *Katechumenat i inicjacja chrześcijańska w Kościele starożytnym*. Red. Franciszek Drączkowski i in., 75–96. Lublin: Polihymnia.
- Zachara Maciej. 2012. „Czy *Tradycja apostolska* jest dokumentem rzymskim?”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 65 (1): 3–20.

*

Streszczenie: Artykuł wyjaśnia problem związku, zachodzącego pomiędzy urzędem katechisty a dawnym święceniem niższym egzorcysty. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że pozwala dostrzec pewnego rodzaju „aktualizację” trzeciego stopnia święceń. Pontyfikat papieża Franciszka, który jest obfity w dokumenty odnoszące się swoją treścią do posług liturgicznych, pozwala jednocześnie odkrywać wyrażaną przez papieża troskę o właściwą misję świeckich w Kościele. Dlatego też, o ile punkt pierwszy artykułu traktuje o historii związanej z posługą egzorcysty, o tyle punkt drugi dotyczy posługiwania świeckich w nowej posłudze Kościoła. Trzeci punkt artykułu wyjaśnia istotę związku pomiędzy obiema posługami Kościoła. Dzięki temu możliwe jest dostrzeżenie również natury posług liturgicznych.

Słowa kluczowe: święcenia egzorcystatu, posługa katechisty, papież Franciszek, historia, teologia.

Abstract: *The Relationship of the Officium Exorcistarum with Ministerium Catechistarum. An Attempt to Read Pope Francis' Antiquum Ministerium in Light of the History of Ministries.* The article takes up the question of the relationship which occurs between the office of catechist and the former ordination of the inferior exorcist. This issue is important insofar as it allows to see a kind of “actualization” of the third degree of ordination. The pontificate of Pope Francis, which is abundant in documents relating in their content to liturgical ministries, allows at the same time to discover the Pope's expressed concern for the proper mission of the laity in the Church. Therefore, while the first point of this article deals with the history related to the ministry of the exorcist, the second point deals precisely with the ministry of the laity in the new ministry of the Church. The third point

of the article relates to showing this relationship between the two ministries of the Church. This makes it possible to see also the nature of liturgical ministries.

Keywords: Exorcist ordination, catechist ministry, Pope Francis, history, theology.